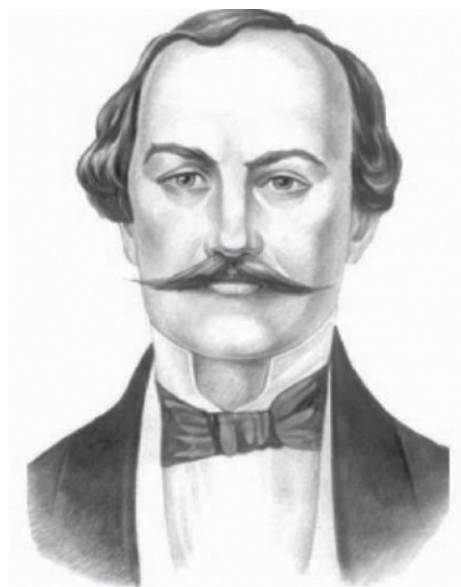

DICTIONARUL ENCICLOPEDIC AL SCRITORILOR BASARABENI. PORTRERE LITERARE

Oxana GHERMAN

Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7366-2599>

DONICI, Alecu [Alexandru] (19.I.1806, Bezin, azi Donici, Orhei – 20.X.1865, Piatra-Neamț), fabulist și traducător.

Este fiul Elenei (n. Lambrino) și al clucerului Dimitrie Donici. Fiind născut într-o familie boierească, Al. Donici își începe studiile acasă, cu dascăli particulari. În 1819 este trimis la Corpul de cadeți nr. 1 din Sankt-Petersburg. În 1821-1822 familia se mută la Chișinău. Absolvește studiile în 1825 cu gradul de sublocotenent, fiind repartizat în regimentul Ekaterinburg, dislocat în sudul Basarabiei, însă la începutul anului

1826 demisionează. Se preocupă de literatură, traduce din Krâlov și Pușkin. În 1829 activează în calitate de funcționar în administrația civilă, iar după doi ani, asesor la Judecătoria din Chișinău. În 1835 se mută la Iași, unde lucrează pentru Epitropia Școlilor. Traduce poemul „Țigani” de Al. Pușkin, care a fost tipărit în ediție aparte (1837). Colaborează la periodicele „Dacia literară”, „Albina românească”, „Propășirea”, „Zimbrul”, „România literară”, „Curierul românesc” ș.a. Între anii 1840-1845 scrie fragmentul dramatic „Guraleiul”, care va rămâne nesemnat și netipărit. Traduce nuvela scriitorului polonez Osip Senkowski *Toată viața femeiască în câteva ceasuri* (1840). Publică două volume de *Fabule* (1840, 1842), care se bucură de aprecierile lui M. Kogălniceanu și ale lui V. Alecsandri, o parte din texte fiind publicate în revista „Dacia literară”.

În 1841 se stabilește la Piatra Neamț, unde va îndeplini diferite funcții

în magistratură (asesor al Curții de Apel din Iași, președinte al Divanului de Întărituri, membru al Divanului Obștesc); se căsătorește cu Profira, fiica vornicului Scarlat Krupenski, care îi va naște zece copii. În 1850 devine președinte al Judecătoriei ținutului Neamț și la scurt timp e avansat la postul de membru al Curții de Apel. În 1855 este numit, împreună cu C. Negruzzi și Gh. Asachi, în comitetul de conducere al Teatrului Național din Iași; câteva fabule îi apar în revista „România literară”. Pregătește pentru tipar o ediție amplă din fabulele sale, care însă nu a reușit să apară. În 1858, la Iași apare „Satire și alte poetice compuneri” de Antioh Cantemir, ediția a doua. Între 1858-1865 publică fabule în periodicele „Tribuna română”, „Viitorul”, „Revista română”, dar și în „Cursul primitiv de limba română pentru clasele primare și pentru clasele gimnaziale” (1865) alcătuit de I. Doncev. Se stinge din viață la Piatra-Neamț în 1865.

Prin simplitatea ingenioasă a construcției poetice, prin nuanțele specifice ale limbajului și prin capacitatea de înțelegere profundă a problemelor individuale, sociale, politice, fabulistica lui A. Donici rămâne un subiect de interes în actualitate. Textele elucidează probleme de ordin etic, moral, relațional ale mai multor categorii sociale prin intermediul alegoriei, al personificării, prin pilde și situații imaginate. Textele se construiesc, de cele mai dese ori, pe o confruntare de voci, de perspective, de poziții („Vulturul și albina”, „Teiul și stejarul”), iar realitatea socială este prezentată de la diferite niveluri. Donici ilustrează câteva fenomene reprezentative ca migrația, tendința unui popor de a crede că oriunde e mai bine decât acasă („Lupul și cucul”, „Muștele și albina”), implicarea unor oameni în domenii în care nu sunt specializați („Ursul butnar”), invidia și proasta obișnuință a omului de a privi în grădina vecinului („Carele cu oale”) și alte comportamente umane tipice, universale, atemporale.

În structura fabulelor lui Al. Donici, elementul care dă sens situației alegorice este finalul, care are un caracter revelator, enunță un adevăr, o înțelepciune, o morală. În acest sens, autorul face uz deseori de secvențe paremiologice: „Și așa s-au întâmplat,/ Precum cucul i-a cântat”; „Vezi, după faptă,/ Plată:/ Să nu mai râzi de nimeni niciodată”; „Căprița sare masa,/ Ieduța – casa!”. O bună parte din poantele din finalul fabulelor au devenit însele fraze proverbiale, intrând în uzul curent: „Dumnezeu să ne ferească/ De judecata măgărească”. Texte ca „Turma și câinele”, „Gândul” au un ton meditativ, ușor filosofic, astfel încât analiza unor aspecte ale realității umane ia locul narațiunii poetizate. O serie de fabule se apropie de satiră și pamflet sociopolitic prin critica acerbă la adresa lumii contemporane care, de pildă, tinde să se bucure de slava, onoarea, cinstea pe care i-au asigurat-o strămoșii, fără a face nimic pentru a le susține („Gâștele”), la adresa funcționarilor care iau

mită („Vulpea și bursucul”), a judecătorilor care se pricopsesc cu bunurile altora în încercarea de a face „dreptate” („Momița și două mâțe”) etc.

În fabulele de tip satiric, Donici face aluzie la un șir de riscuri pe care le-ar presupune greșelile din sistemul sociopolitic, așa cum ar fi: riscul alegerii unor conducători slabi („Lupul și lupușorul”), riscul blândeții excesive a conducătorilor („Elefantul în domnie”), riscul libertății sociale („Calul și călărețul”), al lipsei înțelegerii și a unui scop comun în societate/ clasa politică („Racul, broasca și știuca”, „Împărțeala”) etc. Privită prin diferite prisme, fiecare fabulă poate fi interpretată la cel puțin două niveluri. În cadrul unor texte, Donici pune simultan în scenă un aspect social și unul personal, ce țin de relația părinți-copii („Doi raci”), de relația dintre rude („Prieteșugul și amorul”) sau dintre vecini, dintre naționalități și, în general, între oameni. Unele fabule reprezintă alegorii ale vieții de cuplu („Bărbatul cu trei femei”) sau simple cazuri din viața de familie, a căror esență este pilduitoare din punct de vedere etic („Pieptenul”, „Galbenul”). Analogiile dintre situațiile alegorice și pildele sau moralele din final sunt atât de neașteptate, încât sentințele/ încheierile fabulelor, luându-și cititorul prin surprindere, devin memorabile. Personajele exponențiale reprezintă tipuri și comportamente umane generale ușor detectabile în planul realității. Astfel leul se asociază conducătorului; vulpea este tipul omului șiret, viclean, lupul – tipul hoțului, măgarul – tipul ignorantului, impertinentului și nesimțitului orgolios, musca reprezintă omul leneș, iar privighetoarea – omul de artă etc.

Alecu Donici creează și fabule de tip *ars poetica*. În textul „Înființarea fabulei” este reflectată modalitatea de creație, de deghizare alegorică a unui adevăr în fabulă. Ideea de *talent creator*, de valoare artistică în raport cu falsitatea se subtextualizează în fabula „Florile”: „Talentului firesc de critică nu-i pasă,/ Ea nu întunecă a lui gândiri frumoase;/ Și numai florile acele prelucrate/ Se tem de ploaie foarte”. Tot despre actul creației, al efortului în raport cu rezultatul este fabula „Muntele” („Un munte se trudea de facere cumplit./ Trei zile a vuit,/ Încât se clătina pământul de sub el;/ Dar la sfârșit s-au desfăcut/ Și au născut: Un șoricel!”). Tentația de a scrie fabule este explicată în textul „Bricel”, iar raportarea socială a omului de artă la alte clase și condiția mizerabilă a creatorului e o temă centrală în „Privighetoarea și măgarul”, „Poetul și bogatul”, „Autorul și hoțul”. Prin intermediul fabulei, Donici critică alți fabuliști („Ariciul și cârțița”) sau, din contra, le elogiază talentele („Dlui Grigore Alexandrescu”).

Cu toate că posteritatea înclină să trateze fabulistica lui A. Donici fie prin raportare la marii fabuliști din literatura universală, fie ca rezultat al unor traduceri, adaptări, imitații din Esop, La Fontaine și Krâlov, contribuția

creativă a autorului în construcția imaginarului fabulei românești nu poate fi contestată. În lucrările sale, Donici ilustrează societatea și mentalitatea românească la nivelul unor tipare general-valabile, face uz de forme lexicale și expresii din limbajul popular, de admirabile bijuterii paremiologice, plasează acțiunile într-un cronotrop specific, creând personaje din elementele faunei, florei arealului românesc: „Prin nouri, vulturul, spre muntele Ceahlău/ Întinse zborul său./ Pe cea mai naltă stâncă a lui, el se așază/ Și lumea dedesubt privind, se desfătează./ Un șir de munți măreți, Moldova de o parte./ A ei câmpii, păduri, a ei frumoase sate// Și ape: Bistrița, Moldova și Siret, / Pe șesuri vesele se văd cum curg încet” („Vulturul și paingul”). O multitudine de toponime și hidronime românești apar în fabula „Pietrenii și Bistrița”. În „Teiul și stejarul”, „Veverița”, „Șoarecul și guzganul”, „Liliacul și rândunelele” ș.a. o mulțime de specii de floră și faună din spațiile românești sunt personificate. Un șir de fabule creionează tablouri rustice, în care protagonist este Țăranul („Capra și iada”); pe când altele se localizează, prin contrast, în cronotopuri exotice, în dimensiuni imaginare („Parnas”, „Braminul”, „Momița și două mâțe”). Având în vedere aceste aspecte, devine indeniabil faptul că meritul lui Alecu Donici este determinant pentru evoluția speciei în literatura română. Al. Hâjdău, într-un discurs din 1839, recunoștea că „deși Asachi, Heliade, Alexandrescu au cultivat și ei genul, Donici i-a depășit prin bonomie și naivitate; el este, nu mă tem să afirm, La Fontaine-ul nostru”.

Scrieri: *Fabule*, Iași, 1840; ed. 2, Iași, 1842; *Fabule*, pref. de C. Negruzzi, Iași, 1894; *Culegere de fabule*, București, 1895; *Fabule*, pref. de L.T. Boga, Chișinău, 1936; *Fabule*, pref. de Emil Boldan, București, 1950; *Fabule*, ed. îngrijită de Valeriu Ciobanu, pref. de Em. Boldan, București, 1952, ed. II, 1956; ed. III, 1958; *Opere*, îngr. de I. Grecul, Chișinău, 1956; *Fabule*, îngr. și pref. de Cornelia Mosora, București, 1963; *Opere*, îngr. de I. Grecul, introd. de Gheorghe Bogaci, Chișinău, 1966; *Opere*, introd. de Lazăr Ciobanu, Chișinău, 1975; *Fabule*, îngr. și postfață de Pavel Balmuș, Chișinău, 1988; *Opere*, îngr. și introd. de Lazăr Ciobanu, Chișinău, 1975; ed. II revăzută, Chișinău, 1979; *Scrieri*, Chișinău, 1997.

Traduceri: A. Pușkin, *Țiganii*, București, 1837; Osip Senkovski, *Toată viața femeiască în câteva ceasuri*, Iași, 1840; Antioh Cantemir, *Satire și alte poetice compuneri*, Iași, 1844 (în colab. cu C. Negruzzi); A. F. Veltman, *Tunsul*, în: Alexandru Donici, *Opere*, îngr. Isac Grecul, introd. Gheorghe Bogaci, Chișinău, 1966.

Repere bibliografice:

- 1 BADIU, Vasile. Considerente privitoare la creația lui A. Donici. În: *Învățătorul sovietic*, 1977, nr. 1, p. 19-26.
- 2 BADIU, Vasile. Aspecte puțin cunoscute ale activității lui Al. Donici. În: *Știința*, 1993, nr. 3, p. 14.

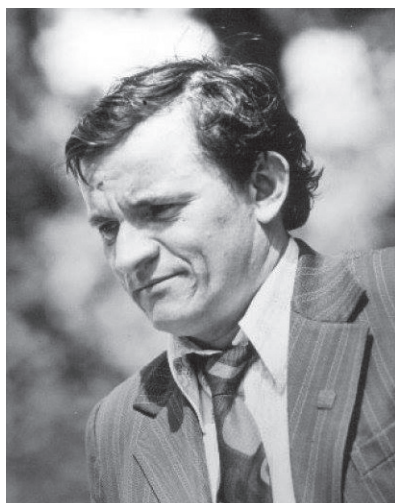
- 3 BALMUȘ, Pavel. La începuturile lui A. Donici. În: *Literatura și arta*. 1982, 19 aug.
- 4 BOGACI, Gheorghe. *Alexandru Donici. Pagini de istoriografie literară*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970.
- 5 BOGACI, Gheorghe, GRECUL, Isaac. *Alexandru Donici*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1966.
- 6 CIMPOI, Mihai. *Mari scriitori români*. Chișinău: Silvius libris, 2010.
- 7 CIMPOI, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: Arc, 1997.
- 8 CINCILEI, Gheorghe Simion., CIOCANU, Vasile. *Donici, cuib de-nțelepciune*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1968.
- 9 CIOBANU, Lazăr. *Creația lui A. Donici în școală*. Chișinău: Lumina, 1981.
- 10 CIOCANU, Vasile. *Contribuții istorico-literare*. București: Ed. Fundației Culturale Române, 2001.
- 11 CIOCANU, Vasile. Documente inedite despre scriitorii moldoveni din sec. XIX (Gh. Asachi, C. Stamati, A. Donici, I. Sârbu). În: *De la cronografie la literatura modernă. Studii istorico-literare*. Chișinău: Știința, 1974.
- 12 COLESNIC, Iurie, Un cronicar al vieții preistorice - Alexandru N. Donici, în: *Flux Continuu*, 1998, 18 dec., p. 6.
- 13 COROBAN, Vasiliu. Fabulele lui Al. Donici. În: *Studii și articole de critică literară*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1959.
- 14 DVOICENKO-MARKOVA, Eufrosina. Alecu Donici i Costache Negruzzi. În: *Russko-romînskie literaturnîe sveazî v pervoi polovine XIX veka, Moscova, 1966; Istoria literaturii române*, vol. II. București: Editura Științifică, 1968.
- 15 EPURE, Alexandru. *Influența fabulistului rus Krîlov asupra fabuliștilor noștri A. Donici și C. Negruzzi*. Iași: Inst. de Arte Grafice N. V. Ștefăniu, 1913.
- 16 FAIFER, Florin. Fabulistul (Al. Donici). În: *Convorbiri literare*, CXXXVI, 2002, nr. 8, p. 68-69.
- 17 HANEȘ, Petre V. Legături literare româno-ruse: Krîlov-Donici. În: *Limba și literatura*, II, 1956.
- 18 HANEȘ, Petre V. *Scriitorii basarabeni. 1850-1940: Al. Donici, Al. Russo, B. P. Hașdeu*. București: Editura Casei Școalelor, 1942.
- 19 MALANEȚCHI, Vasile. Astăzi la baștina lui Donici. În: *Literatura și arta*, 1984, 13 sept., p. 7.
- 20 OSADCENCO, Ion. Alexandru Donici. În: *Relații literare moldo-ruso-ucrainene în secolul XIX*. Chișinău: Literatura artistică, 1977.
- 21 POPOVICI, Dumitru. *Romantismul românesc*. București: Albatros, 1972.
- 22 SION, George. Alexandru Donici. Viața și operele sale. În: *Analele Societății Academice Române*, t. III, Buc., 1870.
- 23 SPERANȚIA, Theodor. Fabula în genere și fabuliștii români în specie. În: *Analele Academiei Române*, seria II, XIV, 1891-1892.
- 24 UNGUREANU, Mihai. *Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC.

Dan VEREJAN

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5682-5955>

DAMIAN, Liviu (n. 13 martie 1935, în familia intelectualilor Ștefan și Eufimia Damian din satul Strâmba, jud. Bălți, actualmente satul Corlăteni, Râșcani – d. 20 iulie 1986, Chișinău) a fost un poet, eseist, traducător și promotor al unei noi generații de scriitori din Republica Moldova. Fiind de mic o fire bolnăvicioasă, n-a mers la școală cu cei de vârsta lui. Primele două clase le-a făcut la domiciliu, în 1944 a mers direct în clasa treia a școlii din localitatea de baștină. După absolvirea școlii, face studii la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității

de Stat din Moldova (1955-1960), timp în care se publica intens în presa republicană. L. Damian debutează în presă în 1951, apoi în culegerile colective *Glasuri tinere* (1955, 1957, 1959). A debutat editorial cu placheta de versuri *Darul fecioarei* (1963). A activat la redacția ziarului „Tânărul leninist”, apoi ca redactor-șef adjunct al revistei „Nistru” (1963-1968) și redactor principal al Comitetului de Stat pentru Edituri, Poligrafie și Comerțul cu Cărți (1968-1971). Din 1971 până în 1976, a fost consultant literar la Uniunea Scriitorilor din Moldova, iar între 1976 și 1986 – secretar al Comitetului de Conducere al USM. În anul 1995, în satul de baștină al scriitorului, a avut loc inaugurarea Muzeului literar „Liviu Damian”, iar în anul 2000, pe casa în care scriitorul a locuit în ultimii ani de viață, a fost dezvelită o placă comemorativă.

PREMII IMPORTANTE

Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (1983, pentru volumul de poezii *Coroana de umbră*), Premiul de Stat pentru Literatură (1984, pentru volumele *Dialoguri la marginea orașului* și *Maraton*), Titlul Onorific „Maestru Emerit al Artei” (1985), Ordinul „Insigna de Onoare” 1984, Premiul literar unional „Nikolai Ostrovski”, 1967.

REPREZENTAREA OPEREI

Liviu Damian, liricul modern șaizecist, recunoscut în cercetările recente drept poetul demnității și verticalității, al conștiinței de cel mai înalt nivel, „*este unul din*

munții cei mai frumoși, cei mai înalți din literatură. Nu este numai un poet venit de la Dumnezeu, a fost inspirat în toate, vedea poezie în tot. Liviu Damian este un Socrate al nostru, un om de o înțelepciune extraordinară. Într-adevăr a făcut o poezie de trezire, care oferă oxigen” afirmă colegul lui de generație Spiridon Vangheli.

Scriitorul a lăsat urmașilor cărțile sale: *Darul fecioarei*, 1963, *Ursitoarele*, 1965, *Sunt verb*, 1968, *Versuri*, 1970, *Dar mai întâi...*, 1971, *Un spic în inimă*, 1973, 2002, *Partea noastră de zbor*, 1974, *Îngânduratele porți*, 1976, *Pâinea*, 1976, *Mândrie și răbdare*, 1977, *Altoi pe o tulpină vorbitoare*, 1978, *Salcâmul din prag*, 1979, *Maraton*, 1980, *Inima și tunetul*, 1981, *Coroana de umbră*, 1982, *Cavaleria de la Lăpușna*, 1985, 2004, *Scrieri*, vol. I-II, Chișinău, 1985, *Poezii și poeme*, 1986, *Aștept un arici*, 1988, 2004, *Coroana de umbră*, București, 2002, *Oile albe, oile negre*, *Saltul din efemer*, 2003, *101 poeme*, București, 2010, - toate aceste volume într-o viață atât de scurtă „au însemnat șansa pe care Liviu Damian și-a dat-o sieși, dar și... poeziei românești dintre cele două răuri: ieșirea de sub aripa depersonalizată și sufocantă a ideologiei comuniste” L. Damian își „găsește refugiu fie în poezia faptului de cultură, în care îi evocă, intertextualizând, pe Eminescu, Blaga, Argezi, Stănescu, fie în lirica rurală, încărcată de metafore ce exprimă armonia universului paradiziac al copilăriei. În primul caz, versurile sobre, conținând referințe livrești, alcătuiesc crezul poetic al lui Liviu Damian – poezia are funcție revelatoare, e „un fel de rană ce ascute/ simțirea ramurilor mute”, iar poetul, „rudă cu osul lui Homer: (cel orb și orbitor)” scrie arzând. În poemele rustic, inspirate, îndeosebi, din poetica populară, limbajul de o plasticitate mirizantă, îmbrăcând uneori formele baladescului, plasează cititorul într-o lume a adevărilor veșnice, a ancestralului sacralizat”, afirmă L. Țurcanu, în prefață la *Din rană crește ramul*” (Chișinău, 2009).

Poetul, eseistul, traducătorul, promotorul unei noi generații de scriitori (a poezilor de pe linia întâi a procesului renașterii naționale), Liviu Damian poate fi numit *Salcâmul din prag*, precum și-a numit poetul un volum de poezii, salcâmul care „firea nu și-o schimbă/ ca altora să placă”. Simbolistica salcâmului în poezia lui L. Damian are puterea legăturii cu strămoșii, cu istoria milenară, dar și cu generațiile viitoare, salcâmul fiind prieten și părinte, salcâmul poate fi însăși poetul în clipa supremă, căreia îi zicem viață. În prefața la cartea *Salcâmul din prag*, acad. Mihai Cimpoi constată că Damian e poetul care „va conta pe veghea memoriei, pe statornicia idealurilor umane, pe rădăcini”. Liviu Damian, poetul inimii și tunetului, al mândriei și răbdării, face parte din generația șaizeciștilor basarabeni având toate însemnele unui luptător postlabișian cu inerția ale unui recuperator de întreg ființial național prin restabilirea punților sfărâmate-cu trecutul, cu valorile, cu firescul, cu focul din verb ce vine de dincolo de ieri, constată academicianul Mihai Cimpoi.

Salcâmul din prag e una dintre cărțile în care poetul va cultiva poemul cu suflet de rugă modernă, libertatea de imaginație oferind o imensitate de versuri devenite cugetări, proverb, pentru că „*Memoria e țara unde ne vom întâlni*”, afirmă poetul metaforelor filosofice, a rugilor promotoare de demnitate și curaj artistic. În lupta sa pentru lumina adevărului, poetul cunoaște din propria experiență: „*Cine-a purtat / un felinar în vânt / știe cât e de scumpă / o fărâmitură de lumină.*” / (Aștept un arici). În creația poetică a lui Liviu Damian avem „*mai multe forme de verificare și interogare a eului, de confruntare a sa cu destinul. Una, și putem spune cea mai spectaculoasă, este cea de sfidare, de opunere și rezistență activă, de luptă. Puterile colective de constrângere și mortificare ale statului-tiran totalitarist se lasă întrevăzute pretutindeni, ca și revolta poetului, declanșându-se cu virulență, nestăvilit, direct ori sub diferite deghizări alegorice ori simboluri culturale*” (Cușitaru, 2012). În constrângerile regimului totalitar, versul lui Damian nu acceptă umilința, ci admite binecuvântarea sacralului sufletească și trăinicia mesajului, în clipe supreme poetul își răsfăță sufletul în binecuvântarea rugii sale către părinți: „*Părinte, focul ce-ai purtat/ și-ai spus că este dor/ fidel prin vreme te-a urmat/ și s-a făcut izvor*”.

Asemănat cu *salcâmul* din pragul istoriei vitrege care nu permitea să se descopere adevărul inedit al poeziei lui Liviu Damian (să ne amintim: la jubileul de 50 de ani ziarul Uniunii Scriitorilor nu a scris nici un cuvânt despre cel care era nu doar un poet important al literaturii naționale, ci și Secretar al USM), poeziile rugă, versurile cugetări, proverbe – partea filosofică a liricii e partea rezistentă a operei sale, care rămâne actuală și întreține nemurirea lui Liviu Damian. E patria poetului, e patria cea de acasă, din suflet, e demnitatea. E *Mândrie și răbdare*, pentru cenzura timpului – un simplu nume de carte, pentru autor e spațiul extins pe care-l vor însufleți căutările sale, poezia sa – adevărată ruga a demnității sale de Om al cetății, care cu *mândrie și răbdare* purta ascuns în suflet *Cavalerul de Lăpușna*. Și dacă rugăciunea, ruga este unitatea de măsură a dragostei (Sf. Augustin), poezia lui Liviu Damian e marea dragoste de adevăr, de dreptate, de omenie, e *Partea noastră de zbor* (numele altei cărți de poeme), e *partea de zbor* către renașterea spirituală, renașterea națională la care a contribuit mult și poetul rugilor astrale și al proverbelor poetice. În lirica lui Liviu Damian dragostea deschide ușile unor rugi aparte, a înțelepciunii, a imaginației transcendente, transparente, cărei deseori nu e posibil să-i depistezi profunzimea de la o primă lectură, e necesară o lectură continuă, o legătură permanentă cu poetul pentru a-i depista crezul.

„*Liviu Damian este un antimioritic, credința sa de neștrămutat îndreptându-se spre omul marcat de capacitatea competitivă, spre tipul uman capabil de*

eroism, spre marea ca ritm primordial, din ale cărei valuri viața renaște mereu. ...Atitudinea trează, în cazul lui Liviu Damian, vorbește despre închiderea excesivă a eului în forul său interior. La o prea mare profunzime a spiritului, ne previne Nietzsche, „însăși rana poate da forța necesară vindecării”. Acest lucru se întâmplă și în versurile lui Liviu Damian: ramul crește din rană. ... Într-o epocă stagnantă Damian se declară adeptul mișcării, poezia sa diferențiindu-se prin caracterul ei mobilizator... Liviu Damian se manifestă ca un precursor al postmodernității în Basarabia”. (Ana Bantoș)

Poetul „cu duh exploziv” și „molipsitor de viață” din a cărei „cultură aleasă” izvora „o liniște înflăcărată”, scrie prietenul său, poetul Grigore Vieru, în prefața ultimei cărți pregătită de Liviu Damian și editată în anul plecării sale în nemurire. Volumul de poezii și poeme „Oile albe, oile negre...” e cartea dolidă de proverbe și înțelepciune, în special poemul „Cavaleria de Lăpușna”. Liricul modern al generației șaizeciste, reprezentant de marcă al generației de aur, s-a afirmat în literatură în timpul dezechetului hrușciovist, Lupta sa era „pentru supraviețuirea demnității”, recunoaște poetul încă prin anii ’70, într-un dialog cu confratele său de generație S. Saca. Vladimir Beșleagă mărturisea într-un interviu (după ce a mers la Corlăteni-Bălți, acolo, unde, în cimitirul din inima satului, odihnește poetul, între mama Efimia și tata Ștefan): „Deasupra frunții, ca un arc al destinului său dificil, dar de o rară în lumea noastră demnitate, lucesc în bronz cuvintele testamentare, una dintre cugetările poetului, un proverb în chipu-i de rugă: «cuprinde-mă cu liniște, pământule, cum te-am cuprins și eu...». În această mare liniște răsună poezia lui Liviu Damian:

„Mă văd prin vremi ce de mult au ajuns:

În vârfuluri de sulii e capul meu dus

Și-n urmă huma lacomă strânge

Verbe materne – lacrimi de sânge”

(Verb Matern, din cartea „Din rană crește ramul, Chișinău, 2009)

L. Damian a tradus din poeziile lui Ianis Rișos, Iustinas Martînchiavicius, Vladimir Solouhin, Nazîm Hikmet, Pablo Neruda etc.

SCRIERI

Darul fecioarei, Chișinău, 1963; *Ursitoarele*, Chișinău, 1965; *Sunt verb*, Chișinău, 1968, 1990; *Versuri*, Chișinău, 1970; *Dar mai întâi...*, Chișinău, 1971; *De-a baba iarba*, Chișinău, 1972; *Un spic în inimă*, Chișinău, 1973, 2002; *Partea noastră de zbor*, Chișinău, 1974; *Îngânduratele porți*, Chișinău, 1976; *Pâinea*, Chișinău, 1976; *Mândrie și răbdare*, Chișinău, 1977; *Altoi pe o tulpină vorbitoare*, Chiși-

nău, 1978; *Salcâmul din prag*, Chișinău, 1979; *Maraton*, Chișinău, 1980; *Inima și tunetul*, Chișinău, 1981; *Coroana de umbră*, Chișinău, 1982; *Cavaleria de la Lăpușna*, Chișinău, 1985, 2004; *Scrieri*, vol. I-II, Chișinău, 1985; *Poezii și poeme*, Chișinău, 1986; *Aștept un arici*, Chișinău, 1988, 2004; *Un spic în inimă*, Chișinău, 2002; *Coroana de umbră*, București, 2002; *Oile albe, oile negre, Saltul din efemer*, Chișinău, 2003; *Aștept un arici*, Chișinău, 2004; *101 poeme*, București, 2010.

Referințe bibliografice:

- 1 BOTEZATU, Eliza. Confesiunile poematice ale lui Liviu Damian. În: *Critică literară*. Chișinău, 2007, p. 57-71.
- 2 BANTOȘ, Ana. Nostalgia continuității la Liviu Damian. În: *Creație și atitudine*, Chișinău, 1985.
- 3 BANTOȘ, Ana. Sacru și profan în poezia lui Liviu Damian. În: *Orientări artistice și stilistice în literatura contemporană*. Vol. 1. Chișinău, 2003, p. 217-231.
- 4 BURLACU, Alexandru. *Liviu Damian: Cercurile verbului*. Akademos, nr.3. Chișinău, 2019.
- 5 CIMPOI, Mihai. Enigmele verbului. În: *Alte disocieri*. Chișinău, 1971.
- 6 CIMPOI, Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău, 1997.
- 7 CIMPOI, Mihai. Liviu Damian: logosul ca ethos. În: *Critice*. Vol. 3. Craiova, 2003, p. 229-232.
- 8 CIMPOI, Mihai. Enigmele verbului. În: *Alte disocieri*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1971, 255 p.
- 9 CIMPOI, M. A fi izvor. În: *Focul sacru*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1975, 223 p.
- 10 CIOCANU, Ion. *Literatura română contemporană din Republica Moldova*. Chișinău, 1998.
- 11 CIOCANU, Ion. *Din frământul necunten al vremilor*. Chișinău: Ed. Literatura artistică, 1988, p. 146-149, 165-167.
- 12 DAMIAN, Liviu. *Literatura română: dicț.-antologie de istorie literară*, alcăt. Lora Bucătaru. Chișinău: Ed. a 3-a, rev. și adăug, 2003, p. 172-175.
- 13 DOLGAN, Mihai. Conceptul modern de poezie la Liviu Damian. În: *Orientări artistice și stilistice în literatura contemporană*. Vol. 1. Chișinău, 2003, p. 79-86.
- 14 DOLGAN, Mihai. *Metafora este poezia însăși: (Investigații ale imaginarului și poeticii figurative) Capitolul VIII Poezia Metaforei sau hermeneutica textului poetic în poezia lui Grigore Vieru și Liviu Damian*. Chișinău: S. n., 2009, 638 p.
- 15 PALLADI, Tudor. „Ostatecul” „Salcâmului din prag” și-al „Părții noastre de zbor”. În: *„Metafora între cuvânt și dramă”, vol. III*. Chișinău, 2017.
- 16 RACHIERU, Adrian Dinu. *Poeți din Basarabia: (un veac de poezie românească)*. București - Chișinău: Editura Academiei Române - Știința, 2010, 777 p.
- 17 TELEUCĂ, Vasile. Dialog la marginea iernii. În: *„Viața Basarabiei”*. Chișinău, 2005, nr.3-4.
- 18 ȚURCANU, Andrei. Șansa de a răspunde și a învinge. În: *Martor ocular*. Chișinău, 1983.
- 19 VEREJANU, Dan. Ruga și proverbul – o binecuvântarea în poezia lui Liviu Damian. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european*. Ediția 14, 6 octombrie 2020. Chișinău: Tipocart Print SRL, 2020, p. 206-213.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC.

Dan VEREJAN

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5682-5955>

PALLADI, Tudor (născut 6.06.1946, Bălănești, Nisporeni, în familia Eufrosiniei Lupu și a lui Ion Paladi). Poet, traducător, eseist, critic și istoric literar, editor. După 11 ani la școala medie în localitatea de baștină, în 1964 intră la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova, în 1969 își susține licența și doi ani e în serviciul militar. În anii 1972-2020 e dedat muncii de o viață, de redactor literar la editurile chișinăuiene: *Cartea Moldovenească* (actualmente *Cartea Moldovei*), *Literatura Artistică*, *Hyperion*, *Litera*, *Lumina*, *Pontos*. Din 1996 a coordonat, împreună cu criticul și istoricul literar Ion Ciocanu, colecția *Biblioteca școlarului* la Editura Litera. Debutul literar e susținut de ziarul *Tinerimea Moldovei*, cu poezii (1974). În calitate de critic literar debutează în Revista „Nistru” (1975) cu articolul „*Poetul pasiunii etice*” (despre poezia lui Gheorghe Vodă). Editorial a debutat cu volumul de poezii *Plăpând ca un colte* (1990). E autorul cărților *Mugurașii mugurei*, 1991, *Odiseea lacrimii*, 1994, *Un secol de literatură română*, ed. Lumina (4 volume), 2005, *Momentul monumentelor perene* (studii critice), 2005.

Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1991) și membru al Uniunii Internaționale a Oamenilor de Creație (din 2018).

Premii: Premiul „Centenarul Marii Uniri” (2018), Premiul „Opera Omnia” (2019), Premiul „Vasile Coroban” (2020) – premii oferite de Uniunea Internațională a Oamenilor de Creație la Gala Premiilor.

REPREZENTAREA OPEREI

Apogeul carierei literare îl constituie ultimul deceniu (2010-2020), când poetul și criticul literar va lansa unul după altul zeci de volume de critică și istorie literară, de poezii pentru adulți și copii: *101 poeme*, 2011; *Nemărginirea clipei*, 2011; *Semință și altar*, 2012; *Talismanul ursitei*, 2012; *Creatorul de risipă*, 2013; *Arheu*, 2013; *Unul în trei*, 2014; *Apoteoză*, 2014; *Cenușa din suspine*,

2014; *Rămurașii-rămurei*, 2014; *Pomurașii-Pomurei*, 2014; *Edena cea eternă*, 2015; *Unul în patru: poeme* (Pălăduiri), 2017; *Aisbergul inimii*, 2018 ș.a. Cărți de critică și istorie literară: *Reconfigurarea unui fenomen literar artistic insolit*, 2017; *Metafora între cuvânt și dramă* (trilogie), 2012, 2017, 2020.

Are un bogat palmares în calitate de antologator, bibliograf, scriind prefață sau postfață la numeroase volume, studii în monografiile și enciclopedii: *Darul ceresc al bunătății sau Druță după Druță* în „*Fenomenul artistic Ion Druță*”, 2008; „*Ostatecul*” „*Salcâmului din prag*” și-al „*Părții noastre de zbor*” În: „*Metafora între cuvânt și dramă*”, vol. III, Ch., 2017 (L. Damian la 60 de ani), *Scrieri Alese* de L. Istrati, 2014; *Grigore Vieru „acum și în veac”* (80 de ani de la nașterea poetului); *Maestru și Salahor (Ion Ciocanu : Unul în trei)*; Ion Ciocanu la 80 ani, *Principialitatea estetică a bunului-simț* (criticul literar Andrei Țurcanu la 50 de ani); „*Ofranda celestă a poeziei sau magia revelației*” (prefață la *Opere Alese de Renata Verejanu*, în 12 vol., 2015); „*Imanența refugiului metafizic sau coroana destinului orfic*” (Leonida Lari la 50 ani), 1999, An. Codru; „*Opere alese*”, V. Zbârciog, *Opere alese*, „*Între aspirație și inspirație*” (Eufemia Țopa: Un contur de poet decaetic), 2011; „*Cântecul cu o mie de cuvinte*” prefață de Irina Stavschi (la 100 ani), 2019; *Galina Furdui. Spațiu interactiv pentru nucleu* (dialoguri, interviuri), Chișinău, 2013; *Parodia poeziei și poezia parodiei sau Ironia între persiflare și diversificare*: (portr. de creație al poetului Titus Știrbu); *Spectacolul sau misterul nesfârșit al eulogiei* (despre creația lui An. Ciocanu) ș. a.

În calitate de traducător a oferit diverse tălmăciri în limba română: „*Poeții ruși din Moldova*”, poeții găgăuzi, precum și din literatura universală. Tudor Palladi a dăruit cititorilor peste 20 de cărți de poezii pline de „cuvinte-flori” și „flori-cuvinte”, de istorie literară, de traduceri.

Admiratorul de singurătate, T. Palladi, adolescentul, se refugia în vârful dealului pe care este așezat satul de baștină, visându-și destinul. Apoi, T. Palladi, poetul, se refugia în meditațiile sale, în cele mai tainice dialoguri imaginare cu cosmosul, cu Puterea Divină, cu viitorul. Pe cât de „uitat”, ca poet, pe atât de necesar în calitate de critic literar, uneori chiar rugat să umple pagina în cuvinte cu pondere despre un condeier care trebuia să obțină calitatea de membru al USM sau pentru aniversarea altui poet deja consacrat, scriitorul T. Palladi e unul dintre foarte pușinii care a lecturat opera tuturor colegilor săi. A studiat ca nimeni altul operele scriitorilor contemporani, le-a citit și analizat creația, l-a prețuit pe fiecare după ce avea mai bun. Semnează numeroase eseuri și cronici literare în presa din republică și din România despre creația

scriitorilor: A. Lupan, Em. Bucov, I. Balțan, V. Tulnic, T. Nencev, B. Istru, A. Gugel, V. Levițchi, Ag. Roșca, I. Crețu, V. Roșca, I. Bolduma, A. Robot, Ar. Cibotaru, P. Darie, An. Gugel, I. Gheorghică, P. Mihnea, L. Istrati, G. Vodă, M. Lutic, M. I. Cibotaeu, V. Rusnac, N. Esinencu, M. Garaz, N. Matcaș, M. Lutic, I. Vieru, G. Ciocoi, I. Diordiev, A. Belicov, B. Schițco, L. Ungureanu, I. Cârchelan, V. Căpățână, M. Mororaș, I. Proca, C. Rusnac, M. Benea, I. T. Zegrea, I. Țurcanu, I. Anton, N. Slutu, N. Josu, L. Sobiețki, I. Cațaveică, A. Rău etc. A fost impresionat de opera și destinul tragic al tinerei poete Steliana Grama, cărei i-a dedicat mai multe volume de poezii.

Munca criticului și istoricului literar T.Palladi se încununează cu mai multe volume de sinteză, printre care și cele trei volume cu același nume dar conținut diferit, *Metafora între cuvânt și dramă*, Chișinău: Lumina. Primul volum (editat în 2012), cuprinde peste 20 de nume de scriitori, de la *constelația întâzeciștilor* până la *constelația cincizeciștilor*, de la Alexie Mateevici până la Andrei Ciurunga, George Meniuc, Nicolae Costenco, Magda Isanos, Petru Zadnipru, Ion Druță, Aureliu Busuioc. În volumul doi (editat în 2017) sunt reuniți șazeciștii: V. Teleucă, P. Boțu, L. Damian, G. Vieru, I. Vatamanu, D. Matcovschi, Em. Loteanu, P. Cărare... până la An. Ciocanu. Volumul al treilea al trilogiei *Metafora între cuvânt și dramă* (ed. în 2020) e dedicată șaptezeciștilor, peste cincizeci de nume, de la poetul bucovinean V. Tărățeanu la V. Romanciuc, E. Tarlapan, R. Verejanu, I. Hadârcă, A. Suceveanu, I. Filip, G. Furdui, M. Mardare, C. Dragomir, L. Lari, N. Dabija, A. Rău, L. Tuchilatu.

Parcurgându-și „*drumul său în căutarea unui rost*”, poetul T. Palladi, șaptezecist prin chipul poetic al liricii sale, a continuat traiectoria poezilor metaforici, cursiv și senin în stilul majorității poemelor de rezistență prin timp, Bucurându-se că e lăsat în pace de „*lauda*” locală, T. Palladi – „o instituție aparte”, cum l-a numit I. Druță, și-a scris opera poetică „provocat” cumva de lirica câtorva poete de la Chișinău, pe care le-a apreciat, adunând toate poeziile dedicate femeii în trei volume de poezie cu dedicație specială: Steliane Grama. Volumele de poeme *Cenușa din suspine* (2014), *Edena cea eternă* (2015), *Unul în patru: (Pălăduiri)* 2017, rămase neobservate de critica literară la prima lor apariție editorială, unite în volumul antologic *Aisbergul iubirii* atrag îndată atenția exegeților. Criticul literar Ion Ciocanu scrie prefață, Elena Țau, Victoria Fonari, Mariana Jioară îmbogățesc postfața volumului cu câteva studii importante. T. Palladi e unic prin volumul *Aisbergul inimii*, care începe cu dedicații oamenilor de cultură pe care i-a cunoscut, plecați în nemurire, și continuă cu peste 600 pagini de poezie dedicate Steliane Grama. Acest

fenomen a fost observat și apreciat de Ion Ciocanu, în *„Metafizica iubirii: Steliana Grama ca sursă de inspirație lirică”*: „Tudor Palladi ne-a dat aceste... cărți profund simțite, bine gândite arhitectural, original realizate, spre bucuria oricărui prețuitor sincer și dezinteresat al poeziei autorului, principial deosebite de tot restul poeziei basarabene actuale,” lăsând să se înțeleagă că dincolo „de metafizica iubirii cititorul are a descifra un noian de imagini și gânduri, sentimente” și că volumul necesită o citire și analiză profundă. „Noutatea volumului cinstește specia acrostihului îmbinată cu cea a rondelului (pe care autorul le mai numește segeuri și steligrame)”, afirmă exegetul, referindu-se la volumul *„Aisbergul inimii”* (ed. TipoMoldova, Iași, 2018, aproape 900 pagini).

Victoria Fonari în eseu *„Poezia rugii stelare sau „aisbergul” criptoerotic al „inimii”* constată că în *„Cenușa din suspine”* motoul din textele Steliane Grama sunt așchiile dialogului poetic. Deși într-un dialog e obligatorie prezența unui eu și tu concomitent, în spațiul artistic atestăm o comunicare dintre versuri. Motoul din versul poetei apare ca o acordare de strună a instrumentului muzical ales în „pălăduiri”. Revenind la „pălăduiri”, V. Fonari specifică „în cazul textului artistic este protecția de anxietate, dezvăluirea durerii și a iubirii, a fortificării cuvântului întru creație, perceput drept o conexiune dintre lumea reală și cea a ideilor, cuvântul cu esența armonie întru prosperarea spiritualului”.

Aceste steligrame (de la Steliana Grama) ca și pălăduirile (de la Palladi), cuvinte create de poet, sunt metafore astrale, telegrame spre cosmos, spre poezii plecați în nemurire. Fiind ademenit de *„Miracolul miracolelor toate”*, ocrotit și îndrumat de *„Poetul cel mai mare – Dumnezeu”*, autorul *„Veghează-n lacrimi Pomii ce-nfloresc”*, deoarece *„Metafora ca floarea e-un produs / Al Firii pentru care-un Cer lucrează”*, afirmă Tudor Palladi în volumul de poeme *Arheu*. Vorbind de arheii poetului în studiul *„Arheii și emblematica lor în poezia lui Tudor Palladi”*, cercetătoarea Elena Țau a observat că *„rădăcinile cuvintelor sunt cerești”*. Poetul *„evocă un cuplu arhetipal de îndrăgostiți, în care recunoaștem, grație referințelor, persoane concrete (mai exact, pe sine însuși și pe regretata poetă Steliana Grama)”*, constatând că *„Edificați în principal pe temelii arhetipale, arheii lui mai realizați... se desemnează frecvent cu ajutorul simbolului și metaforei drept embleme polivalente ale unor esențe, principii și valori netrecătoare.”*

Volumele *Cenușa din suspine*, *Edena cea eternă*, *Unul în patru*: (Pălăduiri), adunate în antologia *Aisbergul iubirii*, pot fi apreciate ca un îndemn să întreținem nemurirea Steliana Grama. Această valorificare a gândirii regretatei poete îi face cinste și onoare poetului T. Palladi.

SCRIERI: *Plăpând ca un colte*, Chișinău, 1990; *Mugurașii mugurei*, Chișinău, 1991; *Odiseea lacrimii*, Chișinău, 1994; *101 poeme*, București, 2011; *Nemărginirea clipei*, Chișinău, 2011; *Semință și altar*, Chișinău, 2012; *Talismanul ursitei*, Chișinău, 2012; *Creatorul de risipă*, Iași, 2013; *Arheu*, Iași, 2013; *Unul în trei*, Chișinău, 2014; *Apoteoză*, Iași, 2014; *Cenușa din suspine*, Chișinău, 2014; *Rămurașii-rămurei*, Chișinău, 2014; *Pomurașii-Pomurei*, Chișinău, 2014; *Edena cea eternă*, Chișinău, 2015; *Unul în patru: poeme (Pălăduiri)*, Chișinău, 2017; *Aisbergul inimii*, Iași, 2018 ș.a. Cărți de critică și istorie literară: *Un secol de literatură română*, Chișinău: Lumina (4 volume), 2005; *Momentul monumentelor perene* (studii critice în 4 volume), Chișinău, 2005; „*Împlinirea în Suferință*” sau *Epifanierea ideii și sentimentului de OM*, București, 2016; *Reconfigurarea unui fenomen literar artistic insolit*, Chișinău, 2017; *Metafora între cuvânt și dramă*, v. 1, Chișinău, 2012; *Metafora între cuvânt și dramă*, v. 2, Chișinău, 2017; *Metafora între cuvânt și dramă*, v. 3. Chișinău, 2020.

Referințe bibliografice:

- 1 CIMPOI, Mihai. Noblețea modestiei. (T. Palladi la 70 de ani). În: *Literatura și arta*. Chișinău, 2016.
- 2 CIOCANU, Ion. Metafizica iubirii: Steliana Grama ca sursă de inspirație lirică. În: „*Tudor Palladi. Aisbergul inimii*”. Iași: TipoMoldova, 2018, p.3 – 11.
- 3 CIOCANU, Ion. Expresie poetică a patriotismului. În: *Literatura și arta*, 1995, 28 dec.
- 4 DOLGAN, Mihai. Pref. la vol. *Iubire de metaforă*. Chișinău, 2001.
- 5 FONARI, Victoria. Poezia rugii stelare sau „aisbergul” criptoerotic al „inimii”. În: *Tudor Palladi. Aisbergul inimii*. Iași: TipoMoldova, 2018, p. 850 - 866.
- 6 JIOARĂ, Mariana. Un dor înstelat de iubire. În: *Tudor Palladi. Aisbergul inimii*. Iași: TipoMoldova, 2018, p.873 – 879.
- 7 MANEA-CERNEI, Eugenia. O columnă de vise și stele sau ancorarea în lumina cuvântului. În: *Tudor Palladi. Aisbergul inimii*. Iași: TipoMoldova, 2018.
- 8 ȚAU, Elena. Arheii și emblematica lor în poezia lui Tudor Palladi. În: *Tudor Palladi. Aisbergul inimii*. Iași: TipoMoldova, 2018, p. 841 – 849.
- 9 ȚARĂLUNGĂ, Eugenia. *O poezie cu accente moderne*, 1990.
- 10 ZBÂRCIOG, Vlad. Dimensiunile unui spirit fascinant. În: *Meridiane ale verbului matern*. Iași, 2009.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC.

Miroslava LUCHIANCIKOVA

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1404-6598>

ISCHIMJI, Nina (1920-2009), (Nina Semionovna Telpis), (27.02.1920, s. Devlet-Agaci, județul Acherman, Basarabia – 29.09.2009, Chișinău), traducător, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1971), al Uniunii Jurnaliștilor din URSS (1957) și al Uniunii Scriitorilor din URSS, a lăsat o urmă vizibilă în istoria culturii Basarabiei.

Tatăl – Semion Mihailovici Telpis, de origine bulgară, născut în s. Devlet-Agaci, județul Acherman, Basarabia, fondat de coloniștii bulgari în 1830 (azi, satul Deleni, raionul Arciz, regiunea Odesa, Ucraina), a făcut studii la Institutul Politehnic din Varșovia, la Școala Militară de Iuncheri din Odesa, ofițer al armatei țariste. După Al II-lea Război Mondial a lucrat ca inspector funciar la Chișinău. Mama – Melanya Ivanovna Telpis (Glugan), de originea bulgară, s-a născut în s. Devlet-Agaci.

Nina Ischimji s-a născut la 27 februarie 1920 în satul Devlet-Agaci. În curând, părinții s-au mutat la Chișinău, unde i-a trecut întreaga viață ulterioară a Ninei. Copilăria și adolescența ei au coincis cu perioada românească din istoria bulgarilor basarabeni. A absolvit școala primară din Chișinău, apoi a studiat la gimnaziul de fete și la liceul „Regina Maria”, pe care le-a absolvit în 1938, iar în 1939 a primit diploma de licență. Ea a apreciat foarte mult cunoștințele acumulate în gimnaziu și liceu. A avut o atitudine consecventă față de studiul limbilor (latină, greacă, germană, franceză). Vorbea fluent germana și franceza, apoi a studiat independent spaniola. În total, cunoștea șapte limbi. În 1940 ea și-a început studiile la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic din Chișinău. Dar în 1941 a izbucnit războiul.

În 1943, Nina Ischimji s-a căsătorit cu Zakhary Mikhailovich Ischimji, al cărui tată era din satul bulgar Cuporan, care se află la 12 km de Devlet-Agaci. După război, Nina Ischimji, cunoscând șapte limbi străine, inclusiv rusa, în anii 1947-1951, a lucrat ca redactor la radioul din Chișinău. Din 1951 a muncit în calitate de redactor la editurile din Chișinău și, în același timp, a studiat la Institutul Pedagogic din Chișinău, specialitatea limba și literatura

moldovenească, pe care l-a absolvit în 1958,. Până în 1984 a lucrat la editurile: „Școala sovietică”, „Lumina”, „Cartea moldovenească”, „Literatura artistică”, în cadrul ultimelor două a fost șef de secție. Pe lângă activitatea editorială, Nina Ischimji a fost implicată în traduceri.

Între anii '50-'70 ai secolului trecut a fost planificată traducerea cărților în limba moldovenească în conformitate cu traducerile existente în limba rusă. Lucia Argint a scris despre acest lucru în ziarul *Univers Pedagogic* din 14 septembrie 2017: „Ischimji, știind germana, franceza, latina și rusa, întotdeauna a tradus din original. A tradus zeci de cărți (proză) reprezentând diverse curente literare din literatura clasică și contemporană. Însă adevărata ei preferință a fost traducerea basmelor pentru copii. A tradus basme din celebra carte *O mie și una de nopți, Basmele Fraților Grimm* (culegerea *Frumoasa adormită*), precum și basmele lui Charles Perrault. Ea a tradus povești estone, rusești, armenesti, precum și povești ale popoarelor din Asia (persane, uzbece, tătare, kazahe, vietnameze etc.). Pentru copii, ea a tradus și lucrările *Minunata călătorie a lui Nils Holgersson în Suedia* de Selma Legerlöf și *Bambi* de austriacul Felix Salten. În total, autoarea articolului, Lucia Argint, a numărat 32 de traduceri ale Ninei Ischimji din literaturi străine în limba română. Într-un articol al lui E. Țopa, publicat în 1995, se spune că Nina Ischimji mai cunoștea spaniola, și engleza (*Literatura și arta*, 1995, 23 martie) și că putea traduce literatură din aceste limbi. Nina Ischimji își cunoștea limba nativă bulgară, precum și limba română. După 1990, a tradus în limba română *Poveștile fraților Grimm* (1991) și *Doamna cu camelii* de Alexander Dumas-fiul (1997).

Traduceri:

Dama cu camelii de Alexandre Dumas-fiul. Chișinău: Litera, 1997.

Drumuri lungi de Andrejs Upitis. Chișinău: Școala Sovietică, 1958.

Povești de Frații Grimm. Chișinău: *Hyperion*, 1991.

Insula misterioasă de Jules Verne. Chișinău: Școala Sovietică, 1957.

O mie și una de nopți. Chișinău: Literatura Artistică, 1982.

Povești uzbece. Chișinău: Lumina, 1971.

Povești rusești. Chișinău: Literatura Artistică, 1980.

Povești persane. Chișinău: Literatura Artistică, 1984.

Ghepardul de Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Chișinău: Literatura Artistică, 1981.

Domino de Ernest Thompson Seton. Chișinău: Lumina, 1969.

Distincții: Medalia „Pentru Vitejie în Muncă”; Titlul onorific „Lucrător Emerit al Culturii din RSSM”.

Aprecieri:

„Ea, bulgară, prin traducerile în limba moldovenească a basmelor popoarelor lumii, creațiilor literaturii artistice pentru copii, scriitorilor de renume mondial, a căutat să transmită generației tinere moldovenești idealurile umaniste ale comunității mondiale a națiunilor și popoarelor”.

Iurie Roșca

Referințe bibliografice:

- 1 ARGINT, Lucia. Nina Ischimji – copilul mare pasionat de basm. În: *Univers Pedagogic*. Chișinău, 2017, 14 septembrie.
- 2 MOVILA, B. Nina Ischimji. În: *Femei din Moldova. Enciclopedie*. Chișinău, 2000, p. 148.
- 3 ROȘCA, Iurie. Întoarcerea spre tinerețe cu Nina Ischimji. În: *Flux*, 15 noiembrie, 2018.
- 4 ȚOPA, Eugenia. Bucuria întâlnirii. În: *Literatura și arta*, 1995, 23 martie.
- 5 ГРЕК, Иван. *Купоран-Ровное: история, культура, люди болгарского села в Буджаке*. Измаил, 2018.
- 6 ГРЕК, Иван. *Молдавское окно в мир мировой культуры: (К 100-летию со дня рождения Нины Искимжи)*. Chișinău: Tipogr. Lexon-Prim, 2019, 36 p.
- 7 ГРЕК, Иван. Искимжи Т. Н. Болгарин-просветитель и его потомки. În: *Дунав – Днестър*. Vol. V. Тараклия, 2017, p. 154–169.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC.

Miroslava LUCHIANCIKOVA

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1404-6598>

NACCO, Olga (1840-1919), cunoscută prozatoare din Basarabia. Olga Egorovna Nacco s-a născut în Odesa în anul 1840. Potrivit unor surse, s-a stins din viață tot la Odesa, în 1919.

Tatăl, Gheorghii Alexandrovici Gurțov, a fost fondatorul școlii pentru surdo-muți din Odesa. Pentru meritele sale din domeniul educației publice, a fost avansat la gradul de consilier de stat.

În 1857, Olga Nacco a absolvit cu mențiune Institutul pentru fete nobile din Odesa. În 1858 s-a căsătorit cu Alexei Konstantinovici (Alexis) Nacco, istoric, poet, traducător și redactor al ziarului „Бессарабские губернские ведомости”. În literatură, Alexis Nacco a fost cunoscut grație traducerii operelor lui I. Krylov, M. Lermontov, în special a versurilor filozofice și a operei „Demonul”. A anticipat unele dintre realizările ulterioare ale traducerii scriitorilor din Basarabia. Alexis Nacco a cules poezie populară, satiră pe tema moravurilor epocii.

După căsătorie, Olga Nacco s-a stabilit cu soțul în Basarabia, unde a lucrat mulți ani în calitate de profesoară în școlile rurale. Trebuie de remarcat faptul că, în 1881, a făcut studii și o pregătire specială în domeniul heliominiaturii la Paris și Varșovia. În 1882 a publicat la Odesa prima sa carte „Руководство для изучения гелиоминиатюры” (*Ghid pentru studiul heliominiaturii*). *Heliominiatura* (fotocromia) este o artă prin care oricine, chiar și cei care nu știu să deseneze, pot picta cardre/ rame fotografice, portrete, fotografiile de orice dimensiuni cu vopsele de ulei, transformându-le în picturi spectaculoase.

După ce s-a mutat din Odesa natală în Basarabia, Olga Nacco s-a trezit într-un mediu complet nou pentru ea, unde totul a surprins-o, începând cu limba, care a învățat-o în curând la perfecție. Prima publicație ziaristică a scriitoarei, eseul „Бессарабские былины” (*Erosul popular din Basarabia*), publicat în 1887 în ziarul „Новороссийский Телеграф” (*Telegraphul din Novorossiysk*) din Odesa, poate fi considerat un adevărat debut literar. Ea a publicat acest

eseu sub pseudonimul Ol. Occan (acesta este singurul caz cunoscut când Olga Nacco a folosit un pseudonim). Ulterior, denumirea eseului a devenit o rubrică în ziar, pe care scriitoarea a menținut-o timp de aproape 18 ani.

Din 1889, odată cu publicarea nuvelei „Волк. Из бессарабской старины” (*Lupul. Evocare din vremurile vechi ale Basarabiei*), începe colaborarea creativă a Olgăi Nacco cu primul ziar privat din Chișinău „Бессарабский Вестник” (*Mesager din Basarabia*), care a continuat până la închiderea acestuia în 1897.

În 1903, a fost trimisă la cursurile de profesori publici/ ai statului în orașul Pavlovsk. În drum s-a oprit la Iasnaia Poleana, unde s-a întâlnit cu Lev Tolstoi, opiniile filosofice ale căruia au avut o mare influență asupra creației scriitoarei.

Olga Nacco este o scriitoare ce cultivă specii ale prozei scurte. Întreaga sa moștenire literară este reprezentată de eseuri și povești artistice, a căror temă principală este descrierea Basarabiei de odinioară, a imaginilor pitorești din realitățile basarabene, conținând un bogat colorit etnografic și local. În lucrările sale, O. Nacco descrie aspecte puțin cunoscute și impresionante ale vieții populației din Basarabia, ale vieții de zi cu zi a moldovenilor, oferă o descriere vie a ritualurilor familiale și a genurilor de artă populară orală asociate acestora. Eroii Olgăi Nacco apar, în primul rând, ca purtători de calități statornice, crescuți și încurajați de un anumit mod de viață, de moravurile unui anumit mediu: de moșier, țăran sau orășean. Anume acest fapt a atras pe cititorii povestirii „Fricoșeni”, publicată în „Новороссийский Телеграф” în 1887. Povestirea este centrată pe viața și soarta coloniștilor greci locali, neînțelegerile în dragoste dintre Aristide Karoti și Elanuța Tardeli. Olga Nacco introduce cititorul rus în lumea minunată a vechii vieți boierești, unde particularitățile vieții de zi cu zi și ustensilele sunt explicate cu o minuțiozitate fără precedent. În centrul povestirii „Волк” (*Lupul*) (1889), una dintre cele mai bune lucrări ale sale, Olga Nacco a inclus o descriere a unuia dintre cele mai interesante obiceiuri populare moldovenești, anume „pe cuptior”. Acesta se referă la obiceiurile de dinainte de nuntă, când o fată, în speranța căsătoriei cu un băiat care, din diferite motive, nu vrea să se căsătorească cu ea, se urcă pe „cuptiorul” din bordeiul lui și nu se coboară până el nu se căsătorește cu ea.

Autoarea a văzut sarcina principală a operelor sale în descrierea caracterului național cu ajutorul „auto-characterizării”, generată de personaje sub formă de superstiții, tradiții, obiceiuri, legende, ritualuri etc.

În opera O. Nacco sunt foarte puține tablouri strălucite și vesele. Cele mai bune eseuri și povestiri ale Olgăi Nacco sunt dedicate descrierii anumitor aspecte sociale ale vieții basarabenilor. Un exemplu elocvent de stil al scriitoarei

este „Кир Христо и Кир Янаки” (*Kirus Hristo și Kirus Ianaki*), care a apărut în „Бессарабский Вестник”, în 1891 și nu a mai fost publicat de atunci. În această povestire scriitoarea a prezentat imaginea basarabeanului Gobsek, care este, în esență, Kir Ianaki. Cu toate acestea, didacticismul povestirii estompează oarecum impresia favorabilă pe care o creează narațiunea.

Ar fi de remarcat că proza Olgăi Nakko, bazată pe materiale și schițe etnografice și folclorice, prezintă un interes documentar însemnat, ea completează golurile din plâzmuirile apărute în Moldova și servește ca o amintire vie a trecutului etnografic al Basarabiei.

În calitate de scriitoare, Olga Nakko a colaborat la ziarele „Новороссийский Телеграф”, „Бессарабский Вестник”, „Одесский Вестник”, „Одесский Листок” (*Novorossiyski Telegraph, Bessarabskii Vestnik, Odesskii Vestnik, Odesskii Listok*). Ea a inclus partea principală a povestirilor și eseurilor sale publicate pe paginile ziarelor de la Chișinău și Odesa în cărți separate sub titlul general „Бессарабские очерки и рассказы” (*Schițe și povestiri basarabene*).

Mihai Cimpoi, referindu-se la opera Olgăi Nacco, scrie: „O direcție aparte – studiul de moravuri, schița și povestirea de investigație a vieții țăranului în sensul beletriștilor narodnici și a democraților-optzeciști ruși (G. Uspenski, N. Saltâkov-Șcedrin, V. M. Garșin, N. Leskov, N. N. Zlatovratski) cu abordarea motivelor dramatice și tragice ale unei existențe sfâșiate de rău – conturează proza Olgăi Nacco (1840, Odesa – 1919, tot acolo) în volume: „Schițe și povestiri basarabene”, 1900; „Povestirea unchiului Maxim despre apărarea Sevastopolului în timpul războiului din Crimeea”, 1904; „Povestiri”, 1912; „Schițe și povestiri basarabene”, 1913; volumul selectiv „Din trecutul Basarabiei”, Chișinău, 1976. Pe fundalul naturalist al unor panorame sociale întretăiate de descrieri etnofolclorice se proiectează destine de oameni după natura lor cinstiți și cu simțul dreptății, aruncați în gunoiul existenței omenești”.

Scrieri:

Руководство для изучения гелиоминиатюры (Ghid pentru studiul heliominiaturii), Odessa, 1882.

Как разбогател Танас Фоя. În: Бессарабский вестник. Кишинев, 1890, № 368, № 369.

Кир Христо и Кир Янаки. În: Бессарабский вестник. Кишинев, 1891, № 620.

Норок. În: Бессарабский вестник. Кишинев, 1892, № 895.

Бессарабские очерки и рассказы (Schițe și povestiri basarabene). Odessa, 1900.

Рассказ дедушки Максима о Севастопольской обороне во время Крымской войны (Povestirea unchiului Maxim despre apărarea Sevastopolului în timpul războiului din Crimeea). Odessa, 1904.

Бессарабские очерки и рассказы (Schițe și povestiri basarabene), în 3 volume: I vol. – Odesa, 1904, 1912, vol. II și III – Odesa, 1913.

Рассказы. În: Из прошлого Бессарабии (Din trecutul Basarabiei. Povestiri.), volum selectiv. Chișinău, 1976.

Бессарабские былины (Epos popular din Basarabia). În: Ижболдина Ирина, Живая старина в произведениях русских литераторов Бессарабии конца XIX – начала XX в.в. (Ijboldina Irina. Amintiri din vremurile vechi în creația scriitorilor ruși din Basarabia de la sf. sec. XIX - înc. sec. XX, p. 35-89). Chișinău: Civitas, 2012, 284 p.

Referințe bibliografice:

- 1 CIMPOI, Mihai. Literatura de limba rusă. În: *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Chișinău: ARC, 1997, p. 281.
- 2 ИЖБОЛДИНА, Ирина. *Живая старина в произведениях русских литераторов Бессарабии конца XIX – начала XX в.в.* (Ijboldina Irina. Amintiri din vremurile vechi în creația scriitorilor ruși din Basarabia de la sf. sec. XIX – înc. sec. XX. Chișinău: Civitas, 2012.
- 3 ИЖБОЛДИНА, Ирина. Ольга Накко. În: *Русская литература в лицах и персоналиях. XIX – XXI в.в. Биобиблиографический словарь-справочник*. (Literatura rusă din Moldova în persoane și personalități. Secolele XIX – XXI. Dicționar-îndreptar biobibliografic). Chișinău: Inessa, 2003, pp. 128-129.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03 *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC.